

УДК 792.9:615.851.1

DOI: 10.31866/2616-759x.2.2018.153235

Триколенко Софія Тарасівна,
кандидат мистецтвознавства,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна
baronessainred@gothic.com.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2766-8345>

БАРВИСТІ ЕМОЦІЇ НА СЦЕНІ «СІРОГО ТЕАТРУ»

Метою дослідження є розгляд особливостей реалістичного й метафоричного подання сценографічного середовища, побудованого за кінематографічними принципами, а також декорацій до постановок Київського Сірого Театру Чуттєвого психоаналізу, що базуються на передаванні емоційно-психологічних складників людських вчинків. До уваги глядачів представлено естетизовані чуттєво-насичені спектаклі, що вносять на театральну сцену принципи монтажу кінофільму. **Методи дослідження** поєднують спостережний та аналітичний огляди принципів формування сценографічного середовища, забезпечуючи розгляд сценографічної метафори на тлі ілюстративного матеріалу. Також використовується порівняльний метод, що зумовлено необхідністю комплексного аналізу сценографічних прийомів та режисерських рішень. **Наукова новизна** полягає у дослідженні вистав, які ще не стали темою ґрунтовних мистецтвознавчих досліджень. Порівняно новий театр, заснований у 2013 р., не має численних рецензій, відгуків та оглядів професійних мистецтвознавців і театрознавців. Його постановки рішуче контрастують із традиційним уявленням про подавання театральних сюжетів і, натомість, демонструють своєрідне, авторське бачення і режисерського, і сценографічного рішення. Компонування сценічного середовища подібно до кінокадрів та відповідні переходи між мізансценами вирізняють постановки Сірого театру з-поміж інших. **Висновки.** Київський Сірий Театр Чуттєвого психоаналізу є одним із найцікавіших явищ у сучасному театральному житті Києва, адже його постановки розкривають драматичну проблематику з несподіваного чуттєво-психологічного боку за допомогою принципів кіномонтування. Авторська інтерпретація відомих кінострічок і навіть елементів комп'ютерної гри на сцені демонструє вміння комплексно осмислювати сучасне медійне мистецтво й адаптувати його для театального глядача.

Ключові слова: спектакль; театр; психологічна постановка; драма; емоційне сприйняття; сценографія.

Постановка проблеми. Нині в мистецтвознавстві актуалізується питання огляду новітніх тенденцій у сценографії, таких, як поєднання натуралістичних і метафоричних елементів та особливостей компонування ігрового простору, а також принципів монтажу мізансцен. Розглядаючи сучасні спектаклі, сюжетна лінія яких побудована на складних взаєминах між чоловіком і жінкою, слід відзначити постановки Київського Сірого Театру Чуттєвого психоаналізу. Творці театру – Вінсент і Вільгельміна Меттель – розвивають свою творчість, відштовхуючись від кінематографічного принципу монтажу кадрів, при цьому найбільшу увагу приділяють чуттєвим аспектам драматичної проблематики. Усі постановки цього театру засновані на власних творах подружжя Меттель,

які перегукуються з відомими в світі літературними й кінематографічними творами. Подання сценічного простору продиктоване потребою швидкої зміни мізансцен згідно з принципом монтажу кіноплівки. Як приклади складних психологічно насичених постановок пропонуємо розглянути спектаклі «Аліса і Принц» (2014), «Верміліон» (2015), «Любовний настрій» і «2046» (2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розгляду сучасного театротворчого процесу в Україні присвячені численні наукові статті, рецензії та критичні відгуки в друкованих виданнях та електронних ресурсах. Варто зазначити, що чи не найпотужніший пласт теоретичного матеріалу можна знайти саме в мережі Інтернет, куди дослідники й театральні критики викладають незаангажовані та позбавлені кон'юнктури погляди на театральні дійства. Серед авторів, які звертаються до тематики сучасного українського театру, слід назвати О. Островерх, Н. Владимірову, О. Клековкіна, Г. Веселовську, С. Триколенко. Зокрема, О. Островерх і С. Триколенко значну увагу приділяють саме сценографії вистав, аналізуючи особливості художніх рішень. Натомість, Г. Веселовська та Н. Владимірова розглядають режисерські інтерпретації класичних репертуарних творів, а також звертаються до нюансів акторської гри. О. Клековкін аналізує сучасні театротворчі процеси на тлі історичних, проводячи структурні паралелі між відомими спектаклями попередніх епох і сучасними постановками (Триколенко, 2018, с.118).

Розгляд дотичних до теми цієї розвідки публікацій приводить до такого висновку: принципи взаємовпливів мистецтва театру й кіно неодноразово привертати увагу мистецтвознавців, проте постановки «Сірого театру» ще не стали предметом наукового осмислення.

Мета статті – з'ясувати на матеріалах постановок Київського Сірого Театру Чуттєвого психоаналізу особливості залучення кінематографічних принципів до театральних постановок, а саме: у переходи мізансцен, компонування сценографічного оформлення

Виклад основного матеріалу дослідження. Залучення кінематографічного принципу монтажу вистави становить цікаве й непересічне явище в сучасному театротворчому процесі. Пошук складних психологічних та емоційно-насичених сюжетів, що перетинаються з відомими кінокартинами й навіть комп'ютерними іграми, стали унікальною відмінністю «Сірого театру», що вирізняє його з-поміж інших невеликих колективів (Меттель, 2018).

Вистава «Аліса і Принц» розкриває перед глядачами альтернативно осмислені з позиції сучасної дійсності історії Льюїса Керрола й Антуана де Сент-Екзюпері, осмислюючи знакові архетипи людей. Різниця в часі проживання персонажів відходить на другий план, поступаючись порушеній проблематиці: це вже не маленька дівчинка з вікторіанської Англії і не хлопчик, який мандрує по Всесвіту в пошуках свого місця в житті; це дві дорослих людини, які на своєму віку зазнали горя й відчули бруд людського суспільства. Обидва персонажі є своєрідними символами відходу від реальності, розриву з побутом і пошуком ідеального світу – якщо не матеріального, то хоча б вигаданого. Образ Аліси спочатку тлумачиться як образ єврейської дівчинки, яка пройшла крізь пекло фашистського концтабору і втекла на свободу через вигрібну яму, котра, завдяки казкам матері, у її свідомості

постала у вигляді кролячої нори. Принц, свою чергою, теж пізнав важке дитинство, згодом – молодіжні банди й нещасливе кохання.

Зустріч персонажів сталася в психіатричній лікарні, де обидва опинилися через свою наркозалежність. Час дії вистави сприймається як середина ХХ ст.: виросле покоління дітей війни прагнуло заглушити фізичний і душевний біль алкоголем та медикаментами, що призвело до масового алкоголізму й наркоманії в країнах Євразії. Образ Принца із повісті-казки А. де-Сент Екзюпері протиставляється уособленням людських вад, які особливо виражені в ідеології фашизму. Принц Вінсента Меттеля – більш людяний; він, на відміну від екзальтованої Аліси, дійсно намагається вилікуватися.

Саме через ставлення до лікування розгортається заплутаний, психологічно складний сюжет: герої спочатку прагнуть дізнатися один про одного більше, попутно розкриваючи власну біографію; але при цьому наркотичні фантазії заміщають реальні події, представляючи їх у викривленій фантазмагоричній формі. Зокрема, обидва персонажі мають вигаданих друзів: в Аліси це Чешик (безмовний герой – кіт, який блукає по сцені, плутаючись у неї на шляху), у Принца це баранчик в коробці і Троянда зі спогадів (Триколенко, 2015, с.976).

Із розвитком дії з'являються й інші дійові особи, в які перевтілюються Чешик і Троянда. Дія розгортається одночасно в сьогоденні, минулому часі та уявних світах героїв. Поступово їхні особистості проходять своєрідну еволюцію, перевтілюючись в абсолютно інших персонажів з початку ХХІ ст. Унікальна ознака постановки полягає у створенні сюжету навколо історії вигаданого персонажа, яким насправді є Аліса: її особистість замінила собою особистість Чешіка, який став незваним гостем у власній свідомості; водночас вигляд Принца прийняв лікар-психіатр для того, щоб виманити Алісу й назавжди викорінити її з розуму свого пацієнта (Триколенко, 2015, с.976).

Сценографія до цієї вистави – реалістично-ілюстративна, незмінна впродовж дії. У кожного персонажа є своя персональна функціональна декорація, яку задіює він сам та його уявні співрозмовники: для Аліси це масштабне крісло, для Принца – металеве ліжко. Основне смислове навантаження сценографічного оформлення змінюється завдяки перепадам освітлення. Треба зазначити, що саме зміни кольору й контрастності освітлення наближають сценічну дію до кінострічки, в якій кадри монтуються завдяки затемненням.

Вистава «Верміліон» вибудована за аналогічним принципом, але в ній ігровий ряд протікає одночасно в теперішньому часі, реальному минулому й альтернативному минулому, яке створює для себе головний герой. Сюжет створеної Вільгельмом Меттелем п'єси розкриває аспекти складних взаємин між чоловіком і двома дорогими йому жінками. Особистості дружини й колишньої коханої, почуття до якої з роками не згасли, подібно до терезів, коливаються в його свідомості, змушуючи до пошуку засобів «вилікуватися» від минулого. Дружина подає ідею скористатися гіпнотичним навіюванням із застосуванням медикаментів; вона приміряє на себе особистість колишньої коханої, викликаючи гнів та агресію чоловіка відкритою демонстрацією її негативних якостей. Слово, що має повертати героя до реальності, – нетипова назва червоного відтінку, яку знають не всі. У такий спосіб пояснюється назва

вистави, адже Верміліон – один із пігментів кіноварі (Триколенко, 2015). Слово «Верміліон» вибрано подружжям не випадково: воно символізує кінець гіпнотичного трансу й водночас позначає емоційне напруження, агресію, пристрась.

Подальший сюжет розгортається доволі поступово; мізансцени зустрічей чоловіка з колишньою й нинішньою любов'ю змінюють одна одну, акцентуючи на тих чи тих сімейних негараздах. Кульмінацією вистави є усвідомлення героєм власного злочину, скоєного багато років тому: чоловік убив обох жінок, але його розум, відмовляючись приймати ці вчинки, створив альтернативні реальності, в яких він «заблукав». Лише один раз на рік, у річницю смерті улюблених жінок, чоловік згадує про своє колишнє життя, при цьому перебуваючи в двох окремих уявних світах, які руйнуються під натиском привидів. Прагнення покінчити з минулим виливається в бажання здатися поліції, але воно швидко згасає, і герой забуває про скоєне до наступної річниці.

Сценографічна концепція цієї вистави розроблена аналогічно до спектаклю «Аліса і Принц»: нерухома ілюстративна декорація, що передає побут середньостатистичної молоді пари. Знову на сцені металеве ліжко, на цей раз воно не становить персональну декорацію, його однаковою мірою використовують усі персонажі. Композиційну протизагаду ліжку складає великий стіл, на якому вивисується драматично обумовлений букет квітів. Освітлення відповідає настроям персонажів, кульмінаційні епізоди підкреслені яскраво-червоним кольором, ілюструючи в такий спосіб поняття «Верміліон». Мізансцени монтуються подібно кінокадрам, але затемнення в деяких епізодах замінені на червоне світло.

Вистави «Любовний настрій» і «2046» – дві частини однієї історії, у якій ідеться про пошук кохання серед безлічі інших почуттів, про так звану «самотність у натовпі». Дія розгортається в сучасному Китаї, де живуть по сусідству чоловік і жінка, котрі дізнаються про зради своїх партнерів. Загальна печаль та спільна робота зближує їх, породжуючи сильне взаємне почуття, але страх кардинальних змін не дає їм змогу розлучитися зі зрадниками і бути разом; лише короткі миті співпраці приносять взаємне насолодження.

Сюжет вистави запозичено з однойменного китайського фільму, який демонструє вплив випадкових подій на життя людей, аналізуючи їх з психологічної погляду. Зокрема, зради подружжя стають відомі через однакові краватки й сумочки, привезені з Японії, куди їздять у відрядження дружина головного героя і чоловік героїні. Хвилинка ж різниці в часі зустрічі стала причиною розставання героїв, які вирішили розірвати зі звичним оточенням і виїхати разом. Згодом пошук коханої перетвориться для героя у своєрідну подорож серед архетипів жіночих образів, у яких він буде шукати відображення «чужої дружини».

У спектаклі психологічно тонко передано спроби знайти втрачене щастя з іншими людьми, котрі втілюють зовсім інші особисті якості й належать до інших соціальних груп. Спілкуючись із принципово відмінними персонажами, герой проводить своєрідне «приручення» героїнь, які з напруженням ставляться до чоловіків. У такий спосіб перед глядачами виникає оновлене тлумачення сюжету «Маленького принца» А. де Сент-Екзюпері, у якому йдеться про відповідальність за

тих, кого приручили. Повернення до своєї коханої герої сприймає як набуття довгоочікуваного, беззастережного щастя, проте вона вже не має наміру залишати свого чоловіка, адже тепер їх пов'язує дитина. Акцентуючи увагу на фатальних випадковостях у людському житті, творці вистави вивели на передній план емоційне сприйняття ситуацій різними людськими характерами.

Оформлення цієї вистави, як і попередніх, базується на необхідності створити статичну, стійку декорацію. В умовах відсутності театральної машинерії, необхідної для видозмін ігрового простору, було обрано умовно-асоціативне рішення, яке дало змогу сформувати універсальне ігрове середовище. Встановлені під кутом до задника, оббиті червоним і чорним атласом ширми символізують входи і виходи в приміщення, адаптуючи візуальне сприйняття під окремі мізансцени. На передньому плані, як і в спектаклі «Верміліон», встановлені ліжка і стіл зі стільцями; вони тематично розділені на персональні декорації різних героїв, що з'являються в різних епізодах. Як і в попередніх спектаклях, монтування мізансцен нагадує кінострічку, але відмінною рисою цієї постановки є використання в якості ігрового середовища ще й простору глядацького залу, котрий асоціюється з вулицею. Всі вуличні події об'єднуються з інтер'єрними і за допомогою «міжкадрових» затемнень, і завдяки плавним переходам акторів з однієї площини в іншу. Найважливішим аспектом оформлення є колорит декорацій і костюмів: він витриманий в червоно-чорних тонах, традиційних для древньої китайської графіки, які психологічно асоціюються зі стереотипами пристрасті, хижкої сексуальності. Має рацію О. Островерх: «Одним із ключових понять концептуального мистецтва другої половини ХХ-го сторіччя є поняття «енвайронменту» – мистецтва довкілля. Ця художня практика концептуального мистецтва передбачає роботу художника з навколишнім середовищем. Художніми опорами (медіа) цього явища є інсталяція, відео, звук, реді-мейди, оточуюче середовище» (Островерх, 2012). Погодьмося, що в цьому міркуванні йдеться про використання не лише кінематографічних засобів, а й загальноприйнятих, стереотипних візуальних засобів.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі постановок «Сірого театру» («Аліса і Принц» (2014 р.), «Верміліон» (2015 р.), «Любовний настрої» і «2046» (2016 р.)), які ще не були предметом мистецтвознавчих досліджень і недостатньо розглянуті театральними критиками. Кінематографічний принцип монтування мізансцен став новим та знаковим явищем у новітніх театротворчих процесах України, що потребує серйозної уваги науковців.

Висновки. На прикладах проаналізованих вистав можна зробити висновок про найважливіші аспекти створення психологічно тонких, емоційно насичених постановок, які дають змогу передати обраний сюжет максимально повно. Актуальність чуттєвого підтексту людських вчинків подається шляхом відтворення людських архетипів, особистісні характеристики яких формують певний ряд подій. Візуальний складник вистав поєднує функціональні елементи декорації і суто декоративні деталі, що підкреслюють настрої мізансцен. Концептуально постановки «Сірого театру» демонструють принцип адаптації кінострічки під театральну сцену, заявляючи в такий спосіб протилежність жанру телеспектаклів, у яких театральні дійства адаптовані під кінофільм.

Підсумовуючи результати дослідження, можна з упевненістю стверджувати, що Київський Сірий Театр Чуттєвого психоаналізу є найцікавішим явищем

у сучасному театральному житті Києва, адже його спектаклі розкривають драматичну проблематику з несподіваного чуттєво-психологічного аспекту.

Список посилань

- Меттель, В., 2018. *Серый театр*. [online] Доступно: <<http://greytheatre.com/>> [Дата звернення 27 вересня 2018].
- Островерх, О., 2018. *Сучасний театр: між сценографією та інсталяцією*. [online] Доступно: <<http://kurbas.org.ua/projects/almanah6/5.pdf>> [Дата звернення 27 вересня 2018].
- Триколенко, С., 2015. Аліса: вибух з підсвідомості. *Народознавчі зошити*, 4 (124), с.975-979.
- Триколенко, С., 2015. *Якого кольору Сонце, коли очі закриті?* [online] Доступно: <<http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/13462>> [Дата звернення 27 вересня 2018].
- Триколенко, С., 2018. Сценографічна метафора на тлі ілюстративного натуралізму. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво*. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 1, с.116-124.

References

- Mettel, V., 2018. 'Seryi teatr' [Gray theater]. [online] Available at: <<http://greytheatre.com/>> [Accessed 27 September 2018].
- Ostroverkh, O., 2012. 'Suchasnyi teatr: mizh stsenohrafiieiu ta instaliatsiieiu' [Modern theater: between scenography and installation]. [online] Available at: <<http://kurbas.org.ua/projects/almanah6/5.pdf>> [Accessed 27 September 2018].
- Trykolenko, S., 2015. Alisa: vybukh z pidsvidomosti. [Alice: Blast from the subconscious]. *Narodoznavchi zoshyty*, 4 (124), pp.975-979.
- Trykolenko, S., 2015. 'Yakoho koloru Sontse, koly ochi zakryti?' [What is the color of the sun when the eyes are closed?]. [online] Available at: <<http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/13462>> [Accessed 27 September 2018].
- Trykolenko, S., 2018. Stsenohrafichna metafora na tli iliustratyvnoho naturalizmu [Scenographic metaphor for illusive naturalism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Stsenichne mystetstvo*, Kyiv: Publishing Center KNUKiM, 1, pp.116-124.

Trykolenko Sofia,
PhD in History of Arts,
National Aviation University,
Kyiv, Ukraine

COLORFUL EMOTIONS ON STAGE «GRAY THEATER»

The purpose of the article is to consider the peculiarities of a realistic and metaphorical filming in a scenic environment which is built on cinematic principles. The article deals with the scenery of the Kyiv Gray Theater of Sensual Psychoanalysis, which is based on the transfer of complex emotional and psychological components of human actions. The attention of the audience is presented anesthetized sensually-saturated performances, which introduce the principles of film installation on the theater scene. **The research methods** combine observational and analytical reviews of the principles of the formation of a scenography environment, providing a study of the scenography metaphor against the background of illustrative material. Also, a comparative method has been used, which is conditioned by the need for a comprehensive analysis of scenography techniques and directorial decisions. **The scientific novelty** consists in the study of the plays that have not yet become the subject of prehistoric art studies. The relatively new theater, founded in 2013, does not have many reviews, comments and professional art critics' recommendations and theater critics. His productions are in sharp contrasts with traditional ideas about the filming of theatrical scenes, while they show a peculiar, author's vision and directorial, and scenography decision. The composition of the stage environment is similar to the movie frames and the corresponding transitions between the staging highlight the productions of Gray theater among others. **Conclusions.** The Kyiv Gray Theater of Sensual Psychoanalysis is one of the most interesting phenomena in the contemporary theatrical life of Kyiv, because its productions reveal dramatic problems from the unexpected psycho-psychological side with the help of the principles of cinema installation. The author's interpretation of well-known films and even elements of computer game on the stage demonstrates the ability to comprehensively comprehend contemporary media art and adapt it to the theatrical viewer.

Key words: performance; theater; psychological statement; drama; emotional perception; scenography.

*Триколенко Софія Тарасівна,
кандидат мистецтвознавства,
Національний авіаційний університет,
Київ, Україна*

КРАСОЧНЫЕ ЭМОЦИИ НА СЦЕНЕ «СЕРОГО ТЕАТРА»

Целью исследования является рассмотрение особенностей реалистической и метафорической подачи сценографической среды, построенного по кинематографическим принципам, а также декораций к постановкам Киевского Серого Театра Чувственного психоанализа, основанных на передаче эмоционально-психологических составляющих человеческих поступков. Вниманию зрителей представлены эстетизированные чувственно-насыщенные спектакли, вносящие на театральную сцену принципы монтажа фильма. **Методы исследования** сочетают наблюдательный и аналитический обзоры принципов формирования сценографической среды, обеспечивая исследования сценографической метафоры на фоне иллюстративного материала. Также используется сравнительный метод, обусловленный необходимостью комплексного анализа сценографических приемов и режиссерских решений. **Научная новизна** заключается в исследовании представлений, которые еще не стали темой основательных искусствоведческих исследований. Сравнительно новый театр, основанный в 2013 г., не имеет многочисленных рецензий, отзывов и обзоров профессиональных искусствоведов и театроведов. Его постановки решительно контрастируют с традиционным представлением о подаче театральных сюжетов, зато демонстрируют своеобразное, авторское видение режиссерского и сценографического решения. Компонировка сценической среды подобно кинокадрам и соответствующие переходы между мизансценами выделяют постановки Серого театра из других. **Выводы.** Киевский Серый Театр Чувственного психоанализа является одним из самых интересных явлений в современной театральной жизни Киева, ведь его постановки раскрывают драматическую проблематику с неожиданной чувственно-психологической стороны с помощью принципов киномонтирования. Авторская интерпретация известных кинолент и даже элементов компьютерной игры на сцене демонстрирует умение комплексно осмысливать современное медийное искусство и адаптировать его для театрального зрителя.

Ключевые слова: спектакль; театр; психологическая постановка; драма; эмоциональное восприятие; сценография.